

Värmlandsfinska motiv

De värmländska finnskogarna har skänkt vårt land en rik skatt av sägner och folkmusik. Här höll en gång spelmännen till med sina ceremonier och offer och musikalisk extas under tre torsdagsnätter för att träffa näcken eller forsgrimmnen och lära sig spela. Tre av våra främsta trubadurer har värmlandsfinskt blod i sina ådror: Dan Andersson, Nils Ferlin och Gunnar Turesson. Ferlin skrev på 30-talet i "En skalds memoarer" att hans far berättade om farfars far som byggde fioler och jagade björnar och hade rykte om sig att skjuta med trollkolor: "När jag blir stor, tänkte jag, då skall jag också bli björnjägare. Fiolerna brydde jag mig mindre om. Och stor blev jag så småningom — men då var björnen slut."

En som däremot brydde sig mycket om fioler var finnmarksskalden Dan Andersson. Vid sekelskiftet bytte Dan Andersson till sig sin svarta fiol för ett fickur av Lennart Öman från Östra Ämtervik. Spelmanen och drömmaren knäppte ofta på detta instrument när han diktade. Öman hade inropat fiolen på auktion efter sockenspelmannen Olle Wiklund. Den unge Dan tyckte om de värmländska timmerkörarna och spelade och sjöng gärna för dem någon "glad helgdagskväll i timmerkojan". I den dikten figurerar förresten även Öman. I tredje delen av "Värmländska kulturtraditioner" som behandlar finsk odling, dikt och musik (Tidens förlag, kr 39:50) berättar Gunnar Turesson om sina personliga intryck från Dan Andersson som 1918 gift sig med hans syster: "Han tonsatte och sjöng de flesta av sina visor och ballader. På fiolen knäppte han melodierna och sjöng samtidigt. Han höll därvid fiolen lågt ned mot vänstra sidan av bröstet — ett arv från forna tiders spelmän som så hanterade giga och harpa. Han var självlärd och överkänslig för rytmen och melodi."

Dan Andersson far var själv född i en finsk rökstuga (pörte) och när Dan tog upp sina första litterära motiv ur fädernas liv, blev det intensiva återupplevelser av det han hört och sett på nära håll av den hastigt döende finnkulturen i sin födelsesocken Grangårde finnmark i Dalarna. Somrarna 1918—20 vistades han i Turessons föräldrahem i Arnäs, Brunskog, där musik, sång, berättelser och lyrik odlades och man gemensamt slog vakt om den finska folkpoesins traditioner, samma kulturarv som Dan Andersson upphöjde till stor skaldekonst allt ifrån ungdomlig spelmansdröm vid Pajso älv till den självbiografiska balladen om tiggaren från Luossa.

Poetisk sagoton och modern realism

Det är självklart att en dylik miljö måste sätta djupa spår i en konstnärs utveckling och man förstår att Gunnar Turesson känt ett starkt behov av att i dessa yttersta dagar rädda spillrorna efter ett gammalt och rikt kulturarv som han kände sig djupt förbunden med. Värmlandsfinnarnas kultur rymmer stora poetiska och musikaliska skönhetsvärden och deras ättlingar som inte längre behärskar finska språket kan här få en inblick i förfädernas mytologi och urgamla ordmagi. Här finner man gamla besvärjelser som rymmer tidlösa skönhetsvärden, kantele- och runosång som uppvisar både poetisk och

modern realism. Turesson har med hjälp av språkexperter överfört en del av detta gammalfinska kulturarv till svenska och dessutom kompletterat sina tidigare samlingar med fäbodvisor och lockrop från de värmländska finnskogarna. Han har samlat seder och bruk, berättelser och visor, ramor och lekar samt ingående redogjort för nybyggarnas liv i ödemarken, för jakt, fiske, högtider, trolldom och besvärjelser.

Kapitlet över finnforskningen Värmland ger välbehövliga upplysningar om den finska immigrationen i slutet på 1500-talet och början på 1600-talet. Fylligast är de partier i boken som behandlar det värmlandsfinska spelmansar-

vet. Här har Turesson lyckats samla ihop ett material som slående belyser den finska befolkningens stora musikalitet. Många vackra "krusade" låtar finns med i dessa kapitel, och särskilt Lomiangutens melodier bär den äkta spelmansglädjens signum. Lomianguten ansågs ju en gång vara Värmlands Paganini och komponerade gärna i 1830-talets moderna wienerstil. Dessa valser blev mycket älskade i Värmland och kallades även herrgårdsvalser. I de sköna melodierna återspeglades något av landskapets själ. Det var fråga om konstmusik, icke avsedd för dans. Känsligt vemod förenas i dessa melodier med mjuk melodiföring. Glädjen finns också där, men den har liksom fått ett något dämpat och sprött uttryck. Efter ett misslyckat försök att spela fagott hos Värmlands fältjägare återvände Lomianguten till sin fiol och började ge lektioner runt om i socknarna. Hans lärargärning med elever bland bondsöner bar rik frukt. Han vandrade från bygd till bygd, spridande glädje och trevnad hos en musikälskande allmog och hans namn blev aktat och vördat.

Gräsfalls-Lina och Ernst Rolf

När man tar del av Turessons uppteckningar kan man inte nog förundra sig över att en befolkning som fått kämpa så hårt om livets nödortförråd kunnat frambringa så mycket vackert. Det verkar som en ödets ironi att en gammal värmlandsfinsk melodi, sjungen av Gräsfalls-Lina, som 1954 intervjuades av Turesson på Vitsands ålderdomshem, återupplivades på 20-talet och då blev en stor schlagertexten "Johan på Snippen har köpt sig klaver", ett av Ernst Rolfs bravurnummer. Det är knappast troligt att gumman fått någon ekonomisk gottgörelse för melodin eftersom den inte är rättsligt skyddad. Hon sjöng på 50-talet fortfarande på finska och mindes sin ungdoms kantelespel.

När hertig Karl inom den gamla riksenheten anbefalldes uppodling och kolonisation av stora, obebyggda skogsområden anade han knappast att detta initiativ skulle leda till en finsktalande befolkning i Värmland som i början på 1800-talet uppgick till omkring 10.000 personer. Inte heller kunde han förutse, att de savolaxare och karelar som med hjälp av svedjebbruk, yxa, eld, gaffelplog och risharv fick sitt dagliga bröd — svedjerågen — ur barrskogarna, skulle övervinna fattigdom, slit, ångest, hunger, sot, eld och köld tack vare sin seghet och andliga kraft.

I ordens skönhet ligger — trolldom

Många berättelser cirkulerar om finnarnas förmåga att trollo och utöva magiska konst. Sanning är, att det både i den gammalfinska mytologin och den finska forndiktningens besvärjelse-ramsor finns ett starkt inslag av suggestion. Ordens magi är ett faktum. I ordens skönhet ligger en kraft som mäktar betvinga

det onda. Ingen lyrikvän kan undgå att lägga märke till den egenskapen av skön dikt som många av bokens magiska och mytiska strofer innehåller. Och ingen musikmänniska kan missta sig på den ursprungliga äkthet som utstrålar från den värmlandsfinska naturmusiken, såsom den en gång lät i de stora skogarna i Selma Lagerlöfs provins. Vi får vara ytterst tacksamma för att en del av detta rika material räddats undan glömskan och kan bara hoppas att våra bildningsinstitutioner skall begagna sig av det. Det är en händelse som ser ut som en tanke att Karlstads stads kulturstipendium till Gustaf Frödings minne för 1964 tilldelats dels Gunnar Turesson dels konstnären Paavo Kerovaara som i sin dagliga gärning fullföljer den finska kulturtradition som Turesson på ett så hängivet sätt fört fram i ljuset i tredje bandet av sitt stora bokverk.

Herbert Connor

Karolineholms-Kuriren 13.4.1965.